

Keelesüsteemide võrdlus teise keele omandamise uurimises eesti ja soome keele näitel

Annekatriin Kaivapalu
Tallinna ülikool, Jyväskylä ülikool

Ülevaade. Artikli eesmärk on kirjeldada eesti ja soome keele näitel keelesüsteemide võrdluse rakendusvõimalusi teise keele omandamise ühe põhiküsimuse – lähtekeele mõju – uurimisel. Artiklis antakse lühiülevaade kontrastiivse keeleuurimise ajaloost; lähemalt peatutakse uurimisprojektil „Soome ja eesti keele grammatiline võrdlus“. Keelesüsteemide võrdlust lähtekeele mõju võrdluspõhise uurimise ühe komponendina ning teisi lähtekeele mõju ilmnemismorme näitlikustatakse eesti- ja venekeelsete õppijate soome noomenimorfoloogia omandamist käsitlevate uurimuste (Kaivapalu 2004, 2005) põhjal, samuti analüüsitakse keeltevahelise tegeliku, tunnetatud ja oletatava sarnasuse seoseid.¹³

Võtmesõnad: *kontrastiivne keeleuurimine, lähtekeele mõju, soome keel, eesti keel, vene keel*

1. Mõnda keelesüsteemide võrdluse ajaloost

Keeltevaheline võrdlus sai alguse keeleõppija ja -kasutaja vajadustest. Keeleõpet silmas pidades sündisid esimesed kakskeelsed sõnaraamatud ja katsed võrrelda keelte struktuure. Ka 1950. aastatel

¹³ Artikli valmimist on toetanud Eesti Teadusfondi grantid ETF 8240 „Lähtekeele mõju ja teise keele omandamine: korpuspõhine uurimus“ ja MJD 104 „Symmetry of the cross-linguistic influence in the acquisition of closely related languages“.

alles kujuneva teise keele omandamise uurimise esimeseks teoreetiliseks raamistikuks sai strukturalistlik-kontrastiivne teooria. Arvati, et lähte- ja sihtkeele teaduslike kirjelduste põhjalik võrdlus aitab keeleõpet oluliselt tõhustada.

Esimene süstemaatiline katse lahendada keeleõppija probleeme ja parandada keeleõppe tulemuslikkust oli oma aja keele- ja keeleõppekäsituse loomulik resultaat. Keeleteaduses valitses strukturalism ja keeleõppe teooriate hulgas biheviorism. Lähenemine keelele oli valdavalt analüütiline, keelekäsitlustes peegeldus arusaam keelest kui konstruktsioonide süsteemist. Õppimist käsitati stiimulitele järgneva kordamise tulemusena. Eelnevast johtuvalt arvati, et õpitavat keelt produtseerides kannab õppija sellesse üle oma emakeele konstruktsioonid ja tähendused. Bihevioristliku õppimisteooria järgi takistas juba olemas olev emakeeleoskus järgmis(t)e keel(t)e omandamist. Strukturalistliku ja bihevioristliku lähenemisviisi ühismõjul nähti sihtkeele õppimise esmase probleemina emakeele sõnavara ja grammatiliste konstruktsioonide esinemist sihtkeelsete asemel. (Vt nt Sajavaara 1999a, 1999b, 2006).

Lähtekeele mõju peeti seega sihtkeele omandamise takistajaks, emakeelt peamiseks õpitava keele vigade allikaks. Võrreldes lähte- ja sihtkeele struktuure ja rõhutades keeltevahelisi erinevusi, loodeti õppijate vigu vältida. Kontrastiivse keeleuurimise klassiku Robert Lado (1957) sõnul on keelesüsteemide erinevus ja keele õppimise keerukus otseses seoses. Kõige raskemateks arvati osutuvat juhtumid, mil lähtekeele ühele keelendile vastab sihtkeeles mitu keelendit, samuti lähtekeelest puuduvad keelendid. Õppijale kergemaks peeti lähtekeele mitmele keelendile vastavat üht keelendit. Arusaama, et sihtkeele õppimise probleemid on ennustatavad keelesüsteemide kontrastiivanalüüsi abil, hakati hiljem nimetama kontrastiivanalüüsi *tugevaks hüpoteesiks*. Tugeva hüpoteesi täienduseks formuleeritud *nõrga hüpoteesi* järgi ei ole sugugi kõik õppija

raskused ennustatavad võrdluse abil: keelestruktuuride võrdlemine aitab probleeme vaid osaliselt seletada. Terrence Odlini (2006) sõnul ei sõnastanud kontrastiivanalüüsi eelkäijad tegelikkuses neid kaht hüpoteesi, mis sündisid alles 1970. aastatel, kui Lado mõtteid tõlgendati ebatäpselt.¹⁴

Põhjusi, miks kontrastiivanalüüs üldiselt ei osutunud keeleõppe probleemide lahendamisel edukaks, on mitmeid. Otsustavaks sai eeldus, et keelesüsteemide teoreetiline võrdlus annab otseselt keeleõpetuses kasutatavaid tulemusi. Teoreetilise kontrastiivanalüüsi peamine eesmärk on siiski uute teoreetiliste lähenemiste arendamine ja sellised teadmised üksikkeelte kohta, mida üht keelt ilma teistega võrdlemata ei saaks (vt nt Järventausta ilmumas). Keelesüsteeme võrreldakse sellisel juhul ilma rakenduslike eesmärkideta. Teoreetilise kontrastiivanalüüsi tulemused võivad, kuid ei tarvitse olla kasutatavad keeleõpetuses (Fisiak 1971, Sajavaara 1977). Rakenduslik kontrastiivanalüüs seevastu seab eesmärgid, mis lähtuvad keeleõppija vajadustest, ning eeldab meetodeid, mis viivad keeleõppija probleemide lahenduseni (Sajavaara 2006: 13–14).

Käesolevas artiklis kirjeldatakse eesti ja soome keelesüsteemide võrdluse (Remes 1995, 2009) ning soome noomenimorfoloogia omandamist käsitlevate uurimuste (Kaivapalu 2004, 2005) põhjal, kuidas kasutada kahe lähedase sugulaskeele süsteemide võrdlust teise keele omandamise ühe põhiküsimuse – lähtekeele mõju – uurimiseks. Keelesüsteemide võrdlust analüüsitakse neljandas peatükis kirjeldatud võrdluspõhise lähtekeele mõju uurimise ühe komponendina; selgitatakse, miks lähtekeele mõju tõestamiseks ainult keelesüsteemide võrdlusest ei piisa, millist lähte- ja sihtkeele võrdlusmaterjali lähtekeele mõju võrdluspõhine uurimine lisaks keelesüsteemide võrdlusele eeldab, ning analüüsitakse keeltevahelise tegeliku, tunnetatud ja oletatava sarnasuse seoseid. Järgnevas peatükis antakse

¹⁴ Selle täienduse eest tänan Ohio ülikooli professorit Scott Jarvist.

ülevaade eesti ja soome keelesüsteemide võrdlusele aluse pannud uurimisprojektist „Soome ja eesti keele grammatiline võrdlus”, mille tulemused on hilisematel aastatel saanud mitme eesti ja soome keele omandamist käsitlevate uurimimuste aluseks.

2. Uurimisprojekt „Soome ja eesti keele grammatiline võrdlus”

Kontrastiivanalüüsi põhimõtteid on järgitud arvukates uurimustes (vt nt Fisiak 1971, Tarviainen 1985, Bulõko jt 1990, Paunonen 1991), teiste hulgas ka 1980. aastatel alguse saanud Soome ja Eesti keeleteadlaste ühisprojektis (vt lähemalt Remes 2004: 295–300, 2009: 34) „Soome ja eesti keele grammatiline võrdlus”. Projekti kavandajate kasutada olid juba mitmel pool maailmas ulatuslikest kontrastiivsetest projektidest saadud kogemused ja seetõttu ei seatud eesmärgiks pelgalt keelesüsteemide teoreetilist võrdlust. Lisaks projekti teoreetilisele tähtsusele uute vaatenurkade leidmisel fennistikas ja soome-ugri keelte uurimises, oli uurimise praktiliseks eesmärgiks ühelt poolt soomekeelsete eesti keele õppijate ja õpetajate ning teisalt eestikeelsete õppijate ja õpetajate raskuste väljaselgitamine ning neile võimalike lahenduste leidmine, sealhulgas õppematerjali ajakohastamine. On põhjust rõhutada, et kuigi teise keele omandamise uurimine tegi sel ajal maailmas omaette uurimisalana juba esimesi samme, ei olnud kummalgi poolel Soome lahte siis veel tavaks teha vahet õppimise ja omandamise ning õpetamise uurimise vahel.

Niisiis otsustati eristada projektis kaht omaette osa: soome ja eesti keelestruktuuride võrdlust ning ajastule omaselt soome ja eesti keele õppijate vigade analüüsi. Erinevalt paljudest omaaegsetest kontrastiivuurimustest oli Eesti ja Soome ühisprojektis seega arvestatud ka rakenduslikku aspekti. Sellisele seisukohale jõuti muu hulgas sellepärast, et mitte ükski grammatikateooriatest ei olnud

kontrastiivanalüüsis ainsana teistest sobivamaks osutunud (Yli-Vakkuri, Remes 1983: 4). Neil põhjustel lähtuti soome-eesti koostöös teemadest, mille uurimisel olid keeleteadlased juba edukalt kasutanud mitmeid erinevaid meetodeid. Seega iseloomustas uurimisprojekti algusest peale teoreetiline ja metodoloogiline mitmekesisus. Uurimisplaanis loetleti täpsemat käsitlust vajavate küsimustena muuhulgas reksiooniseiku, subjekti-, objekti- ja predikatiivikäände probleeme, kohakäänete kasutust, sõnajärge, kõneviiside funktsioone ja kasutust, astmevaheldust, tuletuse produktiivsust (Remes 2004: 296). Need teemad said 1983. aasta Tallinna koordineerimisseminaril moodustatud süntaksi ja morfoloogiarühmade töö aluseks. Kuigi uurijate hõivatuse ja heitlike aegade tõttu kõik plaanitu ei teostunud, pandi tollases koostöös alus eesti ja soome keelesüsteemide võrdlevale uurimisele, mille väljapaistvaimaks saavutuseks on arvukate artiklite kõrval kaks Oulu ülikoolis kaitstud doktori väitekirja: Helle Metslangi „Temporal Relations in the Predicate and the Grammatical System of Estonian and Finnish” (1994) ja Hannu Remese „Muodot kontrastissa. Suomen ja viron vertailevaa taivutusmorfologiaa” (2009).

Samuti on osutunud vägagi elujõulisteks 1983. aastal alguse saanud vigade analüüsi seminarid, hilisemad kontrastiivseminarid. Algselt Soome ülikoolides töötavate eesti keele lektorite koosolekutenä alanud seminarid on väheste eranditega toimunud regulaarselt igal aastal (Metslang, Soidro 2006: 190–193), viimastel aastatel valdavalt koos VIRSU-seminaridega¹⁵, aga ka rahvusvaheliste konverentside, nagu VIRSU-konverentsid ja fennougristikakongress, töötubade või sümposionidena. Esimesest seminarist peale on ette-

¹⁵ 1997. aastal Joensuu ülikooli eestvõttel käivitatud rahvusvaheline projekt „Viro ja suomi kohdekielinä (Eesti ja soome keel sihtkeeltenä)”, mis alates 2007. aastast laienes hõlmama ka muude soome-ugri keelte õppimist ja omandamist.

kannete põhjal kirjutatud artiklite kogumikud kandnud professor Päivi Rintala ettepanekul nime Lähivertailuja. Alates 2010. aastast ilmub väljaanne Eesti Rakenduslingvistika Ühingu rahvusvahelise eelretsenseeritava ajakirjana Lähivõrdlusi. Lähivertailuja¹⁶. 26 aasta jooksul 21 numbris ilmunud enam kui kakssada artiklit sisaldavad umbes 3000 lehekülje jagu eesti ja soome keele võrdleva ning eesti ja soome keele omandamise uurimise tulemusi.

3. Keeltevaheline tegelik sarnasus: sarnassuhete tüübid

Kontrastiivse keeleuurimise kriitikast hoolimata ei ole keeltevaheline võrdlus keele omandamise uurimise seisukohast sugugi kasutu. Keelsüsteemide võrdlusel põhineval teadmisel on oluline roll teise keele omandamise, eriti aga selle ühe keskse küsimuse, lähtekeele mõju uurimisel. Keeled saavad üksteist õppimis- ja kasutusprotsessis mõjutada vaid siis, kui neis on sarnast grammatilist, semantilist ja/või funktsionaalset ainet, vastasel juhul ei teki keelekasutaja jaoks seda assotsiatiivset või analoogiaseost, mis on keeltevahelise mõju eelduseks (Martin 2006: 46). Kui ei ole piisavalt teadmisi lähte- ja sihtkeele süsteemide võrdluse kohta, puudub arusaam ka lähte- ja sihtkeele ühisosast, mille kaudu keelendite ja protsesside ülekanne võib toimuda. Lähte- ja sihtkeele süsteemide võrdlus on seega sihtkeele omandamise uurimise vältimatu eeldus, ilma milleta lähtekeele mõju identifitseerimine ei ole võimalik. Nii lähtuvad ka eestikeelsete õppijate soome keele omandamist käsitlevad uurimused (Kaivapalu 2005, Nissilä 2011) paljuski olemasolevate kontrastiivuurimuste tulemustest (nt Kingisepp 1992, Laalo 1992, Metslang 1994, Remes 1995, 2009, Kasik 1999).

¹⁶ <http://www.rakenduslingvistika.ee/index.php?view=content&id=87>
(27.2.2012)

Lähte- ja sihtkeele leksikaalgrammatiliste konstruktsioonide ja süsteemide võrdlus esindab lingvistilist lähenemist, keeltevahelist tegelikku ehk objektiivset sarnasust (Ringbom 2007: 7–8). Kuigi tegeliku sarnasuse kriteeriumite määratlemiseks on tehtud üksikuid siiani mitte eriti edukaks osutunud katseid (Ard, Homburg 1983: 165; Ellegård 1978), ei ole need kuigivõrd mõjutanud sihtkeele omandamise uurimist. Üheks võimalikuks üldtunnustatud tegeliku sarnasuse kriteeriumiks on põhjust pidada sümmeetrilisust: kui tegelik keeltevaheline sarnasus on olemas, siis see on sümmeetriline (Ringbom 2007: 7). Nii on näiteks Hannu Remese (2009: 94–95) eesti ja soome keele struktuuride võrdluse põhjal sarnased mitmusevormid nagu *sm punaiset : punaisten* ja *ee punased : punaste*, *sm kielet : kielten* ja *ee keeled : keelte*, *sm puita* ja *ee puid* või *sm hampaita, murteissa, huoneista, kuninkailla* ja *ee hambaid, murdeis, hooneist, kuningail* sarnased sümmeetriliselt, mõlema keele vaatenurgast.

Keeltevahelise sarnasuse ja erinevuse puhul ei ole tegemist dihhotoomiaga, vaid kontiinumiga (vt nt Kaivapalu 2005; Tokowicz, MacWhinney 2005; Ringbom 2007; Bochnacker, Rosén 2008; Trofimowich jt 2008; Jarvis 2010), millele paigutuvad sarnasussuhted, kontrasti- ehk erinevussuhted ja nullsuhted (Ringbom 2007: 5–6). Keeltevaheline sarnasus tähendab, et keelend on lähte- ja sihtkeeles grammatiliselt, semantiliselt ja/või funktsionaalselt sarnane. Vormi, leksikaalse tähenduse ja funktsiooni täielik sarnasus ehk samasus on siiski äärmiselt harvaesinev ja võimalik vaid vastastikku mõistetavates lähedastes sugulaskeeltes (Ringbom 2007: 6), laialt levinud võõrsõnade puhul ka kaugemates keeltes. Eesti ja soome keeles esineb samasust näiteks ühissõnavaras: *puu, maa, meri, veri, uni, lumi* jt on samased vormilt ning väljendavad sama leksikaalset tähendust ja nominatiivi funktsiooni. Lähte- ja sihtkeele keelendite sarnasus, eriti kui see on samaaegselt grammatiline, semantiline ja funktsionaalne, on lähtekeele positiivse mõju eeldus. Olgu seejuures märgi-

tud, et lähtekeele mõju iseenesest ei ole positiivne ega negatiivne, vaid selle lõpptulemust võib pidada sihtkeele seisukohalt positiivseks või negatiivseks.

Eestikeelsel soome keele õppijal ja soomekeelsel eesti keele õppijal on seega üsna kerge taibata, et kahe keele käändsüsteem toimib sarnaste põhimõtete alusel ja et ka suur osa muuteformatiividest on sarnased. Keelendite sarnasus võib olla ühtaegu fonoloogiline, morfoloogiline, semantiline ja funktsionaalne, nagu näiteks partitiivi- ja elatiivivormides:

ee *laine* : *laine* + *i* + *d* : *laine* + *i* + *st*
sm *laine* : *laine* + *i* + *ta* : *laine* + *i* + *sta*.

Eesti ja soome keele võrdluses võivad eri keeletasandite sarnasus ja erinevus moodustada erinevaid kombinatsioone. Keeltevaheline sarnasus võib näiteks olla fonoloogiline, morfoloogiline ja funktsionaalne, kuid mitte semantiline:

ee *kitsas* : *kitsa* + *i* + *d* : *kitsa* + *i* + *st*
sm *patsas* 'ausammas' : *patsa* + *i* + *ta* : *patsa* + *i* + *sta*

on mõlemas keeles fonoloogiliselt (silpide arv ja silbistruktuur) sarnased, käänduvad sama malli järgi ja väljendavad sama käände grammatilist funktsiooni, kuid erinevad leksikaalselt tähenduselt. Teisalt võivad omakorda kombineeruda semantiline ja funktsionaalne sarnasus ning morfoloogiline erinevus:

ee *kool* : *koole* : *kooli* + *de* + *st*
sm *koulu* : *koulu* + *j* + *a* : *koulu* + *i* + *sta*

käänduvad erinevalt, kuid väljendavad sama leksikaalset tähendust ja grammatilist funktsiooni.

Kui keelte vahel valitseb kontrasti- ehk erinevussuhe, erinevad lähte- ja sihtkeele keelendid oluliselt vaatamata sellele, et erinevuse taustal on ka varjatud sarnasust:

ee *skulptuur* 'veistos' *skulptuure* : *skulptuuri* + *de* + *st*
sm *veistos* : *veistoks* + *i* + *a* : *veistoks* + *i* + *sta*

väljendavad sama leksikaalset ja grammatilist tähendust, kuigi keelendite fonoloogilise ja morfoloogilise erinevuse tõttu ei tarvitse õppijale ilma eksplitsiitse õpetuseta olla tingimata läbinähtav, et *skulptuur* ja *veistos* tähistavad sama objekti või et nii *-i-* kui *-de-* väljendavad mitmuse. Kirjeldatud keeltevaheline erinevus on lähtekeele negatiivse mõju eeldus. Samuti esineb olukordi, kus õppijad ei usalda tegelikku keeltevahelist sarnasust ja teevad vigu vaid seetõttu, et nende meelest ei või sihtkeel olla nii lähtekeele sarnane (Kaivapalu 2005: 210–211).

Keeltevaheline nullsuhe (Ringbom 2007: 6) ei tähenda, et õppijad ei märkaks õppimise edenedes lähte- ja sihtkeele vahel midagi sarnast. Kõikidele või paljudele keeltele ühiste ilmingute üldistusaste on lihtsalt nii kõrge, et õppija tavaliselt ei oska märgata seoseid sihtkeele täiesti erineva keelendi ja lähtekeele vahel. Heaks näiteks on siinkohal eestikeelse õppija vaatenurgast soome potentsiaal või soomekeelse õppija vaatenurgast eesti keele kaudne kõneviis: mõlemal juhul on ilma eksplitsiitse õpetuseta raske näha seost lähtekeele leksikaalselt ja sihtkeele grammatiliselt väljendatud tähenduse vahel.

Keeltevahelise võrdluse olulisus ilmneb eriti lähtekeele positiivse mõju uurimisel. Kui lähtekeele negatiivne mõju ja sellest tulenevad õppijate vead on uurijatele kergesti märgatavad, siis lähtekeele positiivse mõju tuvastamine eeldab võimaliku keeltevahelise ühisosa väljaselgitamiseks nii lähte- kui ka sihtkeele struktuuri üksikasjalikku tundmist ja keelesüsteemide hoolikat võrdlust. Just sellepärast on teise keele omandamise, sealhulgas lähtekeele mõju uurimine paljuski ikka veel valdavalt veaanalüüsiskeskne nii Soomes (Martin 2009: 325) kui veelgi enam Eestis.

4. Võrdluspõhine lähenemine lähtekeele mõju uurimisele

Teise keele omandamise uurimise ajaloos on oletused lähtekeele mõju kohta sihtkeele omandamisele vaheldunud sõltuvalt sellest, millistest teoreetilistest seisukohtadest probleemile on lähenetud. Ka varieeruv terminoloogia ja definitsioonide paljusus on otsustavalt mõjutanud uurimisala sageli vastandlikke tulemusi. Ala metodoloogilise hägususe ületamiseks Scott Jarvisi (2000, 2010) loodud lähtekeele mõju uurimise ühtne metodoloogiline raamistik võimaldab uurida nii lähedaste sugulaskeelte kui ka tüpoloogiliselt erinevamate lähtekeelte mõju sihtkeele omandamisele. Uurimustes, milles ühtset metodoloogilist raamistikku on edukalt kasutatud (nt Jarvis, Odlin 2000; Kaivapalu 2005; Rasier, Hiligsmann 2007; Nissilä 2011), on võrreldud lähedase sugulaskeele ja tüpoloogiliselt erineva keele mõju sihtkeele omandamisele.

Ühtne metodoloogiline raamistik põhineb võrdlusel ning seetõttu on seda hakatud nimetama võrdluspõhiseks lähenemiseks lähtekeele mõju uurimisele (Jarvis 2010). Raamistik koosneb kolmest osast:

- 1) eri teooriate suhtes neutraalne lähtekeele mõju töömääratlus;
- 2) piiritletud, kuid põhjalikud tõestused lähtekeele mõju poolt või vastu;
- 3) muude keeleõppimist mõjutavate tegurite (nt õppija vanus, isiksuseomadused ja võimekus, õppimisaja pikkus, sihtkeele oskuse tase) kontroll või elimineerimine.

Terminit *keeleülekanne* (*transfer*) ja seda hiljem asendanud terminit *keeltevaheline mõju* (*crosslinguistic influence*) on kasutatud paljusid erinevaid protsesse ja piiranguid tähistava üldmõistena (Dechert, Raupach 1989). Kuna mõlemad mõisted hõlmavad enamiku keeltevahelistest mõjusuhetest, on üheselt arusaadava definitsiooni

sõnastamine osutunud keeruliseks. Viimasel kümnendil on lähtekeele mõju uurimises ulatuslikult kasutatud (nt Jarvis, Odlin 2000; Kaivapalu 2005; Rasier, Hiligsmann 2007) töömääratlusena järgmist üldaktsepteeritavat definitsiooni (Jarvis 2000: 250), mis määratleb lähtekeele mõju olemuse ja uurimisviisi: „Lähtekeele mõjuga on õppijakeele ainestikus tegemist juhul, kui õppija sihtkeele kasutuse mõne joone ja tema lähtekeelse tausta vahel valitseb statistiliselt tõeväärne või tõenäosusel põhinev korrelatsioon.”

Kuna lähtekeele mõju toimib koos teiste sihtkeele mõistmist ja loomet mõjutavate teguritega samal ajal nendega konkureerides, on selle uurimisel vältimatult vajalik kaasnevate taustategurite elimineerimine või viimase võimatuse korral kontroll. Ühtse metodoloogilise raamistiku tarvis on Jarvis (2000: 260–261) koostanud Ellise (1994: 315) loendi alusel järgmise õppijaga seotud ja lingvistilisi taustategurite loendi: vanus; isiksuseomadused, motivatsioon, keelevõimekus; sotsiaalne, haridus- ja kultuuritaust; keeletaust (kõik varem omandatud või õpitud lähte- ja sihtkeeled); sihtkeele oskuse tase; sisendi tüüp ja maht; ülesande tüüp ja keelekasutuspiirkond; lähte- ja sihtkeele vaheline lingvistiline kaugus; keelendi prototüüpsus ja markeeritus. Iga loetletud taustamuutuja võib mõjutada tulemuste analüüsi. Ideaaljuhul peaksid kõik taustategurid olema elimineeritud, st ühesugused, või neid tuleks kontrollida, st põhjalikult uurida, sest need võivad varjata lähtekeele mõju ilmumise. Kõikide tegurite elimineerimine või kontroll ei ole siiski uurimispraktikas enamasti võimalik. Sellisel juhul peaksid uurimistingimused otsustama, milliseid tegureid kontrollitakse, milliseid mitte.

Lähtekeele mõjul on neli potentsiaalset esinemisvormi, mis on käsitletavad lähtekeele mõju esinemise tõestustüüpidega:

- a) samakeelse õppijarühma sihtkeelekasutuse homogeensus;
- b) erikeelsete õppijarühmade sihtkeelekasutuse heterogeensus;

- c) samakeelse õppijarühma lähte- ja sihtkeelekasutuse ühtsus;
- d) sihtkeelesisesed kontrastid.

Kuna esinemisvormide taustal on ühtne nähtus, tuleb tervikpildi saamiseks uurida kõiki esinemisvorme omavahelistes seostes. Esimene esinemisvorm (a) näitab, et sama lähtekeele kõnelejad kasutavad sihtkeelt samamoodi; teine (b) tõestab, et õppijakeel ei ole lähtekeelest sõltumatu; kolmas (c) heidab valgust lähtekeele mõju ja selle allika vahelistele seostele ning põhjendab neid; neljas (d) selgitab nii positiivse kui ka negatiivse lähtekeele mõju allikaid ja olemust. Seega põhinevad kaks viimast lähtekeele mõju esinemisvormi lähte- ja sihtkeele süsteemide võrdlusel: sihtkeelesisesed kontrastid (d) otseselt, samakeelse õppijarühma lähte- ja sihtkeelekasutuse ühtsus (c) õppijate lähte- ja sihtkeele kasutuse kaudu.

Samakeelse õppijarühma sihtkeelekasutuse homogeensus (a) üksi võib teatud tingimustel osutada üsna nõrgaks lähtekeele mõju esinemise või puudumise argumendiks. Esiteks ei ilmne sihtkeelekasutuse homogeensus sageli seetõttu, et õppijad jõuavad kommunikatiivse eesmärgini eri teid pidi, vältides teatud valikuid. Teiseks võib homogeensus olla väike keelekasutuse nendel aladel, mida mõjutavad enam õppijaga seotud tegurid (Odlin 1989: 42, 130–136). Uurimistulemused (nt Biskup 1992) on osutanud, et sotsiaalsed ja pedagoogilised taustategurid muudavad oluliselt sama õppijarühma sihtkeele kasutuse homogeensust. Sel juhul ei saa homogeensuse puudumist tõlgendada lähtekeele mõju puudumisena. Teisalt võib samakeelse õppijarühma keelekasutuse homogeensus olla tingitud sihtkeele struktuurist ja keeleõppimise universaalsetest joontest. Nii ei ole eestikeelsete õppijate homogeenne soome kohakäänete kasutus (Siivelt 2009) sellisena veel tõestus lähtekeele mõjust, sest samalaadset keelekasutust esineb ka rootsikeelsetel õppijatel (Määttä 2011) ja vastupidi: näiteks kasutavad mõlemad õppijarühmad teatud juhtudel sisekohakäänete

asemel väliskohakäändeid ja väliskohakäänete asemel sisekohakäändeid. Sellepärast tuleb lähtekeele mõju identifitseerimiseks täiendada samakeelse õppijarühma sihtkeelekasutuse homogeensust muude tõestustüüpide abil.

Erikeelsete õppijarühmade sihtkeelekasutuse heterogeensus (b) on eelmisest tugevam argument, mis tõestab, et samakeelsete õppijate rühmasiseselt ühtne, kuid teistest õppijarühmadest erinev keelekasutus on lähtekeele mõju tulemus. Samas võib see aga olla eksitav, sest erikeelsete õppijate sihtkeelekasutuse sarnasus võib tuleneda juhuslikust kokkulangevusest, nagu eelmises lõigus kirjeldatud.

Samakeelse õppijarühma lähte- ja sihtkeelekasutuse ühtsusest (c) saab rääkida juhul, kui samakeelsete õppijate lähte- ja sihtkeelekasutuse vahel esineb ilmseid korduvaid seoseid. Niisiis tuleb paralleelselt sihtkeelekasutusega uurida ka seda, kuidas vaadeldavad keeleõppijad kasutavad lähtekeelt. Lähtekeele kasutuse uurimismeetodi tingib seejuures sihtkeelekasutuse uurimismeetod: kui sihtkeelekasutust uuritakse üksiksõnatesti (Kaivapalu 2005) või kirjaliku jutustuse (Kaivapalu 2005; Jarvis, Odlin 2000) abil, siis tuleb ka lähtekeele kasutuse uurimiseks kasutada üksiksõnatesti testisõnade lähtekeelsete vastetega või lähtekeelset jutustust samal teemal; kui lähtekeele mõju uuritakse suulise õppijakeele korpuse põhjal (Rasier, Hiligsmann 2007), sobib võrdlusmaterjaliks vastav lähtekeelne korpus.

Samakeelse õppijarühma lähte- ja sihtkeelekasutuse ühtsuse puhul on tegemist tugevaima lähtekeele mõju tõestava argumentiga, kuid seegi võib olla eksitav, sest õppijatel on kalduvus kasutada emakeelsete keelekasutajatega võrreldes prototüüpsemaid ja sagedasemaid keelendeid. Lähtekeele mõju võib seega esineda ka siis, kui õppijate lähte- ja sihtkeele keelekasutus erineb. Lähedaste sugulaskeelte puhul lisandub teatud õppimisperioodil psühholoogiline barjäär. Õppija ei julge kasutada lähtekeeleaga liiga sarnast

keelendit ja otsustab erinevama variandi kasuks, nagu osutavad katked intervjuudest õppijatega (Kaivapalu 2005, vt ka näide 5 peatükis 5):

(1) A.K.: Miks just *veulia*? Kas sa teed mõne sõna järgi või? Või võtad eesti keele appi?

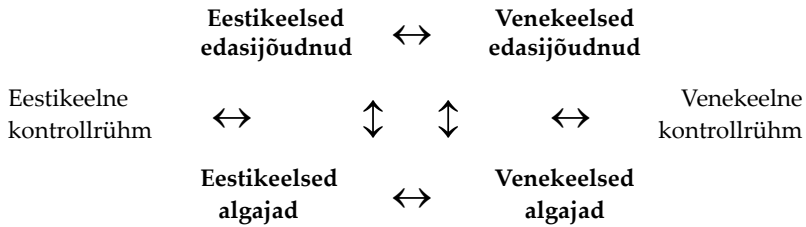
P.: Eesti keelt ma ei võta peaaegu kunagi appi, ma ei tea, ei oska.

(2) A.K.: Kas sa mõnikord mõtled ka niimoodi, et ma teen sellepärast selle vormi niimoodi, et eesti keeles on ka nii?

T.: Jaa, loomulikult. Jah, aga samas ma muudan meelega midagi, et ta ei oleks täpselt nagu eesti keeles.

Sihtkeelesisesed kontrastid (d) tuleb lähtekeele mõju uurimisel arvesse võtta sellepärast, et sihtkeel ei ole võrdluses lähtekeelele homogeenne. Ka lähedase sugulaskeele puhul valitseb lähte- ja sihtkeele vahel nii sarnasus- kui ka erinevussuhteid, mis loovad eelduse vastavalt positiivseks ja negatiivseks lähtekeele mõjuks. Nagu peatükis 2 osutatud, vaheldub keeltevälise sarnasuse aste maksimaalsest sarnasusest maksimaalse erinevuseni, kusjuures eri keeletasandite (fonoloogia, morfoloogia, süntaks jne) sarnasus ja erinevus moodustavad erinevaid kombinatsioone.

Seega ei või ühegi uurimisainestiku põhjal teha järeldusi lähtekeele mõju esinemise või puudumise kohta juhul, kui uuritakse vaid üht esinemisvormi. Järgnevas näitlikustatakse võrdlusel põhinevat lähenemist lähtekeele mõju uurimisele eesti- ja venekeelsete õppijate soome noomenimorfoloogia omandamist käsitleva uurimuse (Kaivapalu 2005) põhjal. Eesti- ja venekeelsete sihtrühmade ainestik on vajalik lähtekeele mõju ilmnemisvormide (a) ja (b), kontrollrühmade ainestik ilmnemisvormi (c) analüüsiks. Uurimuse sihtrühmad ja kontrollrühmad on esitatud joonisel 1, meetodi ja kontrollrühmade funktsiooni kohta täpsemalt vt Kaivapalu 2005: 63–72, 299–301.

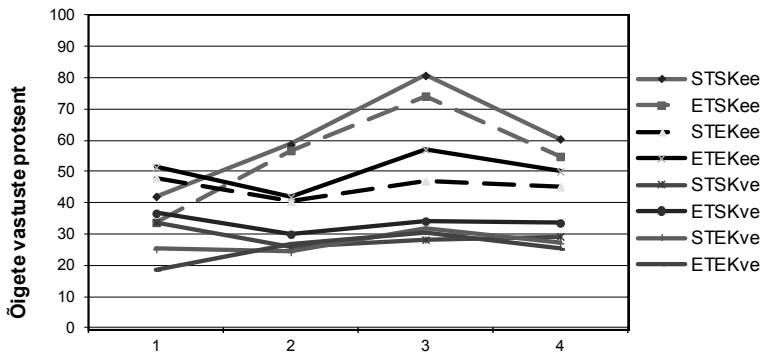
Joonis 1. Uurimuse (Kaivapalu 2005) sihtrühmad ja kontrollrühmad

Samakeelsete õppijate sihtkeele kasutuse homogeensust on võimalik kirjeldada nii kvalitatiivselt kui ka kvantitatiivselt. Kvalitatiivne analüüs näitab, milliseid keelendeid, antud juhul käänamismalle õppijad kasutavad, kvantitatiivne analüüs aga, kui sage on üks või teine käänamismall rühma keelekasutuses. Näiteks edasijõudnud eestikeelsete õppijate tulemused näitavad, et seitse õppijat kümnest kasutas sõnast *vieras* mitmuse partitiivivormi *vieraista*, kaks **vieraaja* ja üks **vierasja* ning kõik kümme õppijat moodustas mitmuse elatiivivormi *vieraista*. Eestikeelsete õppijate rühmasisene homogeensus osutus seega antud testisõna puhul suureks: partitiivis esines kolm eri käänamismalli, elatiivis vaid üks.

Soome keele võrdlus eesti keelega näitab, et mitmusevormide *vieraista* ja *võõraid*, *vieraista* ja *võõraist* sarnasus lähte- ja sihtkeeles on (läbinähtavaid häälikuvastavusi ja klusiilide ortograafiat arvesse võtmata) maksimaalne st fonoloogiline, morfoloogiline ja semantiline. Eesti mitmuse seestülevas esineb *i*-mitmusliku vokaaltüvelise vormi *võõraist* paralleelvormina *te*-mitmuslik konsonanttüveline vorm *võõrastest*, mis on *i*-mitmusliku vormiga võrreldes levinum. Seetõttu tuli kontrollrühma testitulemuste põhjal veenduda, et õppijate lähtekeelses keelekasutuses esineb tõepoolest ka *i*-mitmuslik elatiivivorm. Ilmnes, et kõik kontrollrühma liikmed kasutasid vormi *võõraist* kas ainsa või paralleelvormina, seega valitses õppijarühma lähte- ja sihtkeelekasutuse vahel seos.

Võrdlus venekeelse sihtrühmaga tõi esile kahe erikeelse rühma keelekasutuse erinevuse. Kahekümnest venekeelsest edasijõudnud õppijast ainult kaheksa moodustas mitmuse partitiivivormi *vieraita* ja seitse elatiivivormi *vieraista*. Lisaks nendele esines venekeelsete õppijate käänamistestis kuus erinevat partitiivi- ja seitse erinevat elatiivivarianti. Venekeelse sihtrühma käänamistulemuste rühmasine homogeensus on seega eestikeelsetest õppijatest väiksem.

Nii osutusid kõik lähtekeele mõju uurimise neli võrdluspõhist tõestustüüpi (a)–(d) antud uurimuse seisukohalt relevantseteks lähtekeele positiivse mõju olemasolu tõestajateks. Uurimuse tulemusi kokkuvõtlikult kirjeldaval joonisel on esindatud kolm tõestustüüpi neljast: testitulemusi näitavad kõverad väljendavad ühelt poolt kahe samakeelse (eesti- ja venekeelse) õppijarühma keelekasutuse homogeensust (a) ja teisalt erikeelsete õppijarühmade sihtkeelekasutuse heterogeensust (b). Testisõnarühmad STSK (eesti ja soome keeles sama tüvi ja sama käänamismall), ETSK (eri tüvi, sama käänamismall), STEK (sama tüvi, eri käänamismall), ETEK (eri tüvi, eri käänamismall) kirjeldavad sihtkeelesiseseid kontraste (d).

Joonis 2. Eestikeelsete (n = 30) ja venekeelsete (n = 30) soome keele õppijate kirjaliku üksiksõnatesti tulemused sõnarühmiti

Selles peatükis kirjeldatud lähtekeele mõju uurimise ühtsest metodoloogilisest raamistikust puudub aga täiesti õppijate vaatenurk (vt ka Jarvis 2010: 171). Õppijate kirjeldused ja arutlused lähtekeele mõjust sihtkeele omandamisele võimaldavad kasutada võrdluspõhisest lähenemisest erinevat tõestusmaterjali ja on sellele oluliseks täienduseks. Järgnevalt käsitletaksegi õppijate introspektiivse ja retrospektiivse ainekogu põhjal keeltevahelise objektiivse ning tunnetatud ja oletatava sarnasuse suhteid.

5. Keele omandamise psühholingvistika: tunnetatud ja oletatav sarnasus

Eelmistes peatükkides kirjeldatud lähte- ja sihtkeele süsteemide sarnasus ei ole ilmtingimata sama kui keeleõppija arusaam keeltevahelisest sarnasusest. Keelesüsteemide tegelik sarnasus realiseerub keeleõppija tunnetussüsteemis keeleliste ja muude protsesside tulemusena (Sajavaara 2006: 15). Seetõttu on keeltevahelise sarnasuse käsitlemisel oluline teha vahet tegeliku ning tunnetatud ja oletatava sarnasuse vahel.

Kontrastiivse keeleuurimise hiilgeaegadel ei arutletud tolleaegsest keele- ja õppimiskäsitusest tulenevalt kuigivõrd keelesüsteemide sarnasuse psühholingvistilise põhjendatuse üle (vt siiski Kühlwein 1990, Sajavaara 1987): keelt käsitati staatiliste konstruktsioonidena, mis keeleõppijal tuli ära õppida. Kahe keelesüsteemi võrdlemine vaid struktuuritasandil ei ole keele omandamise uurimisel siiski piisav, sest keeltevaheline mõju põhineb just nendel keelenditel, mida õppija tunnetab lähte- ja sihtkeeles sarnastena (Kellerman 1977, Sajavaara 2006: 15). Õppimisprotsessis on seega otsustavad keeltevaheline tunnetatud ja oletatav sarnasus (Ringbom 2007: 7–8, 24–26), mis erinevalt tegelikust sarnasusest on tunduvalt laiemad ja enam variatsiooni sisaldavad psühholingvistilised

mõisted. Seetõttu on nende tähistamiseks kasutatud ka mõisteid *psühhotüpoogia (psychotypology)* (Eckman 2004: 517) ja *sarnasuse psühholingvistiline reaalsus* (Kaivapalu 2004: 65–70, 2006, Sajavaara 2006: 14).

Tunnetatud sarnasuse puhul on tegemist varieeruva ja üsna häguse mõistega, mis on kirjeldatav selle esinemisvormide ja -tingimuste kaudu. Tunnetatud sarnasus sõltub paljuski õppijate isikuseomadustest ja varasematest keeleõppimiskogemustest. Sarnasuse tunnetamine on potentsiaalselt teadvustatud protsess: õppijad on üldjuhul võimelised verbaalselt kirjeldama oma tunnetusprotsessi, kuigi mitte alati keeleteaduslikke termineid kasutades.

Tunnetatud sarnasusel on eriti oluline roll sihtkeele mõistmisel. Soomekeelsete õppijate eestikeelse teksti mõistmist käsitleva uurimuse tulemused näitavad (Kaivapalu, Muikku-Werner 2010: 78–84), et ilma eesti keele oskuseta soomekeelne õppija mõistab küllalt nõudliku teksti (Hint 1983: 3–4) sisu oma emakeele põhjal ja on võimeline tõlkima lühemaid või pikemaid tekstikatkeid. Sellisel juhul põhineb arusaamine keeltevahelisel tunnetatud leksikaalsel ja grammatilisel (eriti muute- ja tuletusmorfoloogia ning süntaksi) sarnasusel. Erinevalt tegelikust sarnasusest ei tarvitse tunnetatud sarnasus olla ilmtingimata sümmeetriline. Näiteks Skandinaavia keelte uurijad ja õpetajad teavad oma kogemuste põhjal, et taanikeelsel õppijal on lihtsam mõista rootsikeelset kõnet kui vastupidi (Zeevaert 2007). Üsna levinud on ka tavaarusaam, et eestikeelsel õppijal on lihtsam mõista soome keelt kui soomekeelsel õppijal eesti keelt. Seda väidet kinnitavaid või ümber lükkavaid uurimistulemusi siiski senini ei ole.

Varasemad uurimused tegeliku ja tunnetatud sarnasuse suhetest (Kaivapalu 2004) näitavad, et eesti ja soome noomeni mitmusevormide tegelik ja tunnetatud sarnasus korreleeruvad vaid osaliselt. Uurimuses, milles nii eestikeelseid soome keele õppijaid kui ka

soomekeelseid eesti keele õppijaid paluti ära märkida nende arva-tes mitmuse moodustamiselt sarnased eesti ja soome vormipaarid, põhinesid võrreldavad mitmusevormid eesti ja soome morfoloogiasüsteemi võrdlusel (Remes 1995: 113–115). Võrreldavate vormipaaride tegelik sarnasus varieerus mitmusevormide samasusest kontrastini (Ringbom 2007: 5–7):

- samasused (näit ee *siniste* – sm *sinisten*, ee *kuningail* – sm *kuninkailla*);
- sarnasused (ee *noot* – sm *nuotteja*, ee *soomlasi* – sm *suomalaisia*);
- erinevused (ee *teoseis* – sm *teoksissa*, ee *tühje* – sm *tyhjiä*);
- kontrastid (ee *paikadest* – sm *paikoista*, ee *peresid* – sm *perheitä*).

Tulemustest selgus, et tegelik ja tunnetatud sarnasus korreleeruvad üsna hästi samasuste rühmas eriti soomekeelsete õppijate osas, kuigi kohati esineb vormipaariti üsna suuri erinevusi. Teistes rühmades varieerub õppijate tunnetatud sarnasus märgatavalt: nii sarnasuste kui ka erinevuste ja kontrastide hulgas on vormipaare, mida õppijad tunnetavad sarnastena, aga ka paare, mis on õppijate meelest erinevad. Võib seega tõdeda, et mida suurem on keelestruktuuride sarnasus, seda enam korreleeruvad tegelik ja tunnetatud sarnasus. Mida vähem on keelendite struktuuris sarnast, seda enam on ruumi muudele teguritele ja individuaalsele variatsioonile.

Tegeliku ja tunnetatud sarnasuse seoste analüüsis on põhjust rõhutada kaht seika. Esiteks tunnetatakse lisaks konkreetsetele keelelistele elementidele (tunnused ja lõpud) sarnasena ka vormimoodustusprotsessi. Sufiksrite liitmist tüvele tunnetatakse sarnasena vaatamata sellele, et eesti *de-* ja soome *i-*mitmuse tunnused esindavad keelestruktuuride võrdluse seisukohalt erinevaid mitmusetüüpe (Remes 2009: 86–94): üsna suur osa nii eesti- kui ka soomekeelsetest õppijatest pidas vormipaare *koolides* – *kouluissa*,

paikadest – paikoista, laevadel – laivoilla sarnasteks. Nende mitmusevormide märkimisväärsele tunnetatud sarnasusele aitab lisaks tüve ja muutelõppude sarnasusele kaasa ka tõsiasi, et samad mitmuse-tüübid esinevad mõlemas keeles, kuigi nende sagedus ja jaotumine on erinev. Õppija jaoks on oluline seega sihtkeele nähtuse tuntus, mitte ainult see, et teatud tunnus või käändelõpp esineks teatud muuttüübis või käändevormis. Oluliselt erinevaid tüvevaheldusi ja muutelõppe (*keskustesse – keskuksiin, kolmandatesse – kolmansiin*) seevastu tajuti erinevatena.

Teiseks osutasid tulemused, et tunnetatud sarnasus ei ole tõepoolest tingimata sümmeetriline. Eesti ja soome noomeni mitmusevormide sarnasuse tunnetamisel on otsustav roll eesti tüve- mitmusel, mis on vaatamata ühisele ajaloolisele taustale (Remes 2009: 86–95) arenenud soomekeelse õppija jaoks üsna läbinähtamatuks. Soomekeelse õppija jaoks on sõnavormi mitmuslikkuse väljendajaks esmajoones *i*-tunnus. Nii tunnetataksegi sarnastena eesti *i*-lõpulisi tüvemitmuse vorme (*pesi – pesiä, silmis – silmissä, soomlasi – suomalaisia, lehti – lehtiä*) ning *a*- ja *e*-tüvelisi *i*-mitmuse vorme (*kuulsais – kuuluisissa, lugejaid – lukijoita, suuremail – suuremilla, soolaseist – suolaisista, teoseis – teoksissa*) ja nende soome vasteid. Seevastu eesti *e*- ja *u*-lõpulised (*nootte – nuotteja, laudu – lautoja, lube – lupia, linde – lintuja*) tüvemitmuse vormid on soomekeelse õppija arvates nende emakeelest erinevad. Eestikeelne õppija omakorda on oma emakeele põhjal harjunud, et mitmust võib väljendada lisaks *i*-le muugi tüvevokaal, ning nende jaoks on vormipaarid *linde – lintuja, kurje – kurjia, nelju – neljiä* sarnased.

Õppija lähtekeel mõjutab seega oluliselt keeltevahelise tegeliku sarnasuse tunnetamist. Seejuures on tähtis kriteerium lähte- ja sihtkeele keelendite suhe. Kui lähtekeeles on leksikaalse või grammatilise tähenduse väljendamiseks rohkem võimalusi kui sihtkeeles ehk lähte- ja sihtkeele vahel valitseb suhe *mitu – üks*, võidakse sarnas-

tena tunnetada ka lingvistiliselt üsna erinevaid vorme. Lähtekeele piiratum võimaluste hulk ehk suhe *üks – mitu* omakorda piirab sarnastena tunnetatavate vormipaaride hulka. Keeltevaheline tegelik sarnasus on õppijate jaoks läbinähtavam ka juhul, kui sihtkeele vormis on lähtekeelega võrreldes midagi „üleliigset“, nagu näiteks ee *nootte* ja sm *nuotte + ja*).

Sihtkeeleloomes on tunnetatud sarnasusest olulisem oletatav sarnasus, mis nagu tunnetatud sarnasuski on psühholingvistiline mõiste. Oletatav sarnasus põhineb sageli, kuigi mitte alati, tunnetatud sarnasusel. Eriti õppimise algperioodil oletab õppija, et sihtkeel toimib enam-vähem samamoodi kui lähtekeel ning katsetab kõikvõimalikke ülekandeviise. Lähedase sugulaskeele puhul peabki selline oletus suuresti paika ja õppijad hakkavad sihtkeelt produtseerima tunduvalt kiiremini kui need õppijad, kes peavad kõigepealt mõistma ja siis ära õppima, kuidas sihtkeele süsteem toimib. Järgnevad valjusti mõtlemise ja intervjuukatked (Kaivapalu 2005) kirjeldavad tunnetatud ja oletatava sarnasuse suhteid:

- (3) *toinen toisia*, see võiks nüüd olla selle järgi, et eesti keeles on *teine* ja *teisi*. Sisseütlev on *toisiin* ja seestütlev on *toisista*.

Antud juhul toetub oletatav sarnasus tunnetatud sarnasusele. Kui aga sarnasus ei ole tunnetatav, ei saa see olla ka oletatava sarnasuse aluseks. Lähte- ja sihtkeele tüve erinevus muudab käänamismallide sarnasuse õppija jaoks läbinähtamatuks ja suunab lähtekeele analoogia asemel kasutama sihtkeele reegleid:

- (4) *hyinen hyi/neis*- Tähendust jälle ei tea. Osastav võiks olla kuidagi *hyineja*, sisseütlev *hyi/niin*. Jälle selle mitmuse osastava järgi, ainult *teine* lõpp. Ja seestütlev *hyi/neista*.

Samuti on võimalik, et tunnetatud sarnasus ei realiseeru oletatava sarnasusena psühholoogilistel põhjustel. Õppija ei tea veel täpselt,

millal lähtekeele mallist on abi, ega julge toetuda lähtekeele analoogiale:

- (5) K: *vieras*. vier- oota kohe. See peaks *võõras* olema, see on natuke sarnane. Ma ei tea, kas kaob see -s ära või ei kao. Aga mis vorm see näiteks oleks, kui ma ütlen *vieraita*?

A.K: Täiesti õige vorm.

- K: Aga siis ee ma mõtlesin juba alguse poole niimoodi, aga siis ma olen ikkagi kõik valesti teind. *vieraita*, *vieraissa* *vieraista*.

Tunnetatud sarnasusele tuginev oletatav sarnasus võib anda tulemuseks sihtkeele normikohase keelekasutuse:

- (6) *kangas*, see on eesti keelega sarnane. *kangaita kangastest kangai- kangista* ei *kangaista*

Õppija märkab keeltevahelist sarnasust ja saab tuge lähtekeele *te*-mitmuslikust elatiivivormist *kangastest*, mis aktiveerib eesti ja soome ühise *i*-mitmuse tüve *kangai-* ja see omakorda soome mitmuse elatiivi. Näites (7) aktiveerub lähtekeele käänamismall seejärel, kui õppija on naasnud eesti ja soome ühise nominatiivivormi juurde, kuid peale jääb siiski sihtkeele reeglitel põhinev vorm. Õpetatud reeglid takistavad lähtekeele analoogiat seal, kus see viiks sihtkeelseski normikohase tulemuseni:

- (7) *kangas*, eestikeelne sõna *kango- kangoia kanga- kan/goi/sse kangas kangaista kangoista*

Eelnevad näited osutavad, et tunnetatud ja oletatav sarnasus põhinevad eelkõige lähte- ja sihtkeele paradigmatel, mitte üksiksõnade sarnasusel (Anttila 1989: 89). See ei ole üllatav, sest analoogial on kaldumus järgida nn paradigmaatilist seaduspärasust (Hint 1998: 242). Sama ilmneb ka õppija retrospektsioonist:

(8) A.K.: Kas sa võtad ikkagi eesti keele appi ka?

E.: Jah võtan. Peab võtma. Siis kui ma tean eesti keeles tähendust, siis mul on juba ... ma tean eesti keeles, mida ta tähendab, siis ma võin mõelda, et mis ta mingis muus käändes või vormis on. Siis hakkab mõtlema, et kuidas ta siin võiks tulla niimoodi normaalselt, et kõlaks.

A.K.: Sind aitavad teised käänded ka?

E.: Jah.

Kuigi tegelik ning tunnetatud ja oletatav sarnasus osaliselt kattuvad, on vaja lähtekeele mõju uurimisel veenduda, et keelestruktuuride sarnasus on ka psühholingvistiliselt reaalne. Lähtekeele mõju uurimisse tuleb lisada õppija vaatenurk, milleks introspeksiooni- ja retrospeksiooniainestik pakub olulist materjali. Seda tüüpi tõestusmaterjali nõrkuseks on subjektiivsus, kuid seda on võimalik vähendada, analüüsides samakeelsete õppijate kirjeldusi ja võrreldes neid eri lähtekeeli kõnelevate õppijate kirjeldustega, nagu on tehtud siinse artikli aluseks olevas uurimuses (Kaivapalu 2005: 264–272, 2006). Võrdlusel põhineva lähtekeele mõju uurimise neli tõestustüüpi, eriti aga samakeelse õppijarühma sihtkeelekasutuse homogeensus ja erikeelsete õppijarühmade sihtkeelekasutuse heterogeensus on seega rakendatavad ka introspeksiooni- ja retrospeksiooniainestiku analüüsis.

Kokkuvõtteks

Lähedased sugulaskeeled on sihtkeele omandamisel geneetiliselt ja/või tüpoloogiliselt kaugematest keeltest erinevas olukorras. Keelesüsteemide sarnasus loob õigustatud ootuse, et sihtkeel toimib vähemalt ligikaudu samamoodi kui lähtekeel. Nii on eesti ja soome keeles palju sellist, mida soome- ja eestikeelne õppija juba ilma õppimata oskab oma emakeele põhjal ka siis, kui seda ise endale ei teadvusta.

Sihtkeelele lähedase lähtekeele pädevusest on õppijale abi eelkõige sihtkeele mõistmisel, aga ka keeleloomes. Keele omandamine ei ole siiski ainult lingvistiline küsimus. Vaid osa keeleõppe probleemidest on oma olemuselt kontrastiivsed, keelesüsteemide võrdlusest johtuvad. Sama oluliseks võrdluse objektiks on keeltevahelise ja erinevuse psühholingvistiline reaalsus, õppija vaatenurka ja õppimise psühhosotsiaalset mõõdet väljendavad tunnetatud ning oletatav sarnasus ja erinevus. Lisaks keelesüsteemide kontrastiivanalüüsile vajame seega lähtekeele mõju tõestamiseks tegeliku lähte- ja sihtkeelekasutuse uuringud.

Kontrastiivsest keeleuurimisest, eesti ja soome keele puhul uurimisprojektist „Soome ja eesti keele grammatiline võrdlus“ alguse saanud keelesüsteemide võrdlus on teise keele omandamises jätkuvalt oluline: ilma põhjalike teadmisteta lähte- ja sihtkeele süsteemide sarnasusest ja erinevusest ei ole lähtekeele mõju uurimine võimalik. Seda näitab ka nüüdseks juba üldtunnustatud võrdluspõhine lähenemine lähtekeele mõju uurimisele, mis keelesüsteemide võrdluse kõrval näeb ette võrdlust õppijate ja õppijarühmade vahel. Võrdluspõhine lähtekeele mõju uurimine ei ole seega enam avatud tõestustüüpide loetelu, vaid süsteemne tervik, mille rakendamine võimaldab uurimistulemuste paremat võrreldavust ja üldistatavust.

Eesti ja soome keele omandamise uurimises nagu teise keele omandamise uurimises üldisemaltki on viimase ajani keskendutud valdavalt keelesüsteemide erinevusel põhinevale lähtekeele negatiivsele mõjule. Seevastu lähtekeele mõju esmane avaldumisvorm on leidnud suhteliselt vähe tähelepanu, kuigi lähedase sugulaskeele mõju on keelesüsteemide sarnasuse tõttu esmajoones positiivne. Biheivioristlik-strukturalistlik lähenemine püsib visalt keele omandamise uurimises ja keeleõppes selleski mõttes, et õppijate sihtkeelekasutust seletatakse väga sageli vaid keelesüsteemide eri-

nevusega, kuigi keeleõppe seisukohalt on sarnasus primaarne ja erinevus sekundaarne.

Keele omandamise uurimine on alati tuginenud õppija lähteka ja sihtkeele süsteemide võrdlusele. Eesti ja soome kontrastiivuuringute pea kolme aastakümne pikkuse ajaloo jooksul on loodud arvestatav põhi nende keelte omandamise uurimiseks. Seda näitab ilmekalt uurimisprojekti „Soome ja eesti keele grammatiline võrdlus” sujuv ülekasvamine VIRSU-projektiks ning *Lähivertailuja*-sarja jätkumine eelretsenseeritava ajakirjana. Praegusel teadlaspõlvkonnal on, millele toetuda.

Kirjandus

- Anttila, Raimo 1989. Historical and comparative linguistics. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins.
- Ard, Josh; Homburg, Tako 1983. Verification of language transfer. – Language transfer in language learning. Toim Susanne Gass, Larry Selinker. Rowley, MA: Newbury House, 157–176.
- Biskup, Danuta 1992. L1 influence on learners' renderings of English collocations: A Polish/German empirical study. – Vocabulary and Applied Linguistics. Toim Pierre J.L. Arnaud, Henri Béjoint. London: Macmillan, 85–93.
- Bohnacker, Ute; Rosén, Christina 2008. The clause-initial position in L2 German declaratives: Transfer of information structure. – Studies in Second Language Acquisition 30, 511–538.
- Bulõko jt 1990 = Булыко, Александр, Войнич Иван, Кузьменкова Тамара 1990. Сопоставительное описание русского и белорусского языков: морфология. Минск: „Навука і тэхніка”.
- Dechert, Hans W; Raupach, Manfred 1989. Introduction. – Transfer in Language Production. Toim Hans W. Dechert, Manfred Raupach. Norwood, NJ: Ablex, ix–xvii.
- Eckman, Fred 2004. From phonemic differences to constraint rankings: Research on second language phonology. – Studies in Second Language Acquisition 26, 514–539.

- Ellegård, Alvar 1978. On measuring language similarity. – *Nordic Languages and linguistics*. Toim John Weinstock. Austin: University of Texas, 195–216.
- Ellis, Rod 1994. *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Fisiak, Jacek 1971. The Polish-English contrastive project. – *Papers and Studies in Contrastive Linguistics* 1, 7–13.
- Hint, Mati 1983. Eesti keele õpik IX klassile. Tallinn: Valgus.
- Hint, Mati 1998. Häälikutest sõnadeni. Eesti keele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Jarvis, Scott 2000. Methodological Rigor in the Study of Transfer: Identifying L1 Influence in the Interlanguage Lexicon. – *Language Learning* 50 (2), 245–309.
- Jarvis, Scott 2010. Comparison-based and detection-based approaches to transfer research. – *EUROSLA Yearbook* 10. Toim Leah Roberts, Martin Howard, Muiris Ó Laoire, David Singleton. Amsterdam: Benjamins, 169–192.
- Jarvis, Scott; Odlin, Terrence 2000. Morphological type, spatial reference, and language transfer. – *Studies in Second Language Acquisition* 22, 535–556.
- Järventausta, Marja (ilmumas). Vertailuako vain vertailun vuoksi. Kontrastiivinen tutkimus vertailevan kielentutkimuksen kentässä. – *Vertailu tutkimusmenetelmänä*. Toim Leena Kolehmainen, Matti Miestamo, Taru Nordlund. Helsinki: SKS.
- Kaivapalu, Annekatrin 2004. Kui sarnane on sarnane? Eesti ja soome mitmusevormide psühholingvistilisest reaalsusest. – *VIRSU II*. Suomi ja viro kohdekielinä. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 24. Toim Helena Sulkala, Heli Laanekask. Oulu: Oulun yliopisto, 62–71.
- Kaivapalu, Annekatrin 2005. Lähdekieli kielennoppimisen apuna. *Jyväskylä Studies in Humanities* 44. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kaivapalu, Annekatrin; Muikku-Werner, Pirkko 2010. Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidin kielensä pohjalta. – *Lähivõrdlusi*. Lähivertailuja 20, 68–97.
- Kasik, Reet 1999. Ajab segadusse: eesti ja soome keele leksikaalsetest erinevustest. – *Lähivertailuja* 10. *Folia fennistica & linguistica*. Tampereen

- yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 23. Toim Lembit Vaba, Heikki Hurttu. Tampere: Tampereen yliopisto, 29–38.
- Kellerman, Eric 1977. Towards a characterisation of the strategy of transfer in second language learning. – *Interlanguage Studies Bulletin* 2, 138–145.
- Kingisepp, Valve 1992. Eesti komitatiivi tõlkevasteid eesti keeles – Lähivertailuja 5. *Folia fennistica & linguistica*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 15. Toim Maia Väkräm. Tampere: Tampereen yliopisto, 15–28.
- Laalo, Klaus 1992. Huvitav lugu – kiinnostava juttu. Suomen ja viron välinen sanaston riskiryhmä ja sen tausta. Helsinki: SKS.
- Lado, Robert 1957. *Linguistic across cultures*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Martin, Maisa 2006. Suomi ja viro oppijan mielessä. Näkökulmia taivutusmuotojen prosessointiin. – Lähivertailuja 17. *Jyväskylä Studies in Humanities* 53. Annekatrin Kaivapalu, Külvi Pruuli. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 43–60.
- Martin, Maisa 2009. Yhteistä ja erityistä – johdantoa teemanumeron kirjoituksiin. – *Virittäjä* 3, 321–328.
- Metslang, Helle 1994. *Temporal Relations in the Predicate and the Grammatical System of Estonian and Finnish*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen tutkimusraportteja 39. Oulu: Oulun yliopisto.
- Metslang, Helle; Soidro, Siiri (toim) 2006. Lähivertailuja 16. Soome-eesti kontrastiivseminar 8.–9.05.2004 Männikul. Tallinna Ülikooli Eesti Filoloogia Osakonna Toimetised. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Määttä, Tuija 2011. Ruotsinkielisten alkeistason suomenoppijoiden paikallissijojen käytöstä. – *Lähivõrdlusi*. Lähivertailuja 20, 154–184.
- Nissilä, Leena 2011. Viron kielen vaikutus viron verbien ja niiden rektioiden oppimiseen. *Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora B* 99. Oulu: Oulun yliopisto.
- Odlin, Terrence 1989. *Language Transfer. Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge, USA: Cambridge University Press.
- Odlin, Terrence 2006. Could a Contrastive Analysis Ever Be Complete? – *Cross-Linguistic Influences in the Second Language Lexicon*. Toim Janusz Arabski. UK: *Multilingual Matters*, 22–35

- Paunonen, Heikki 1991. Kontrastiivisen tutkimuksen periaatteista ja niiden soveltamisesta suomen ja unkarin vertailuun. – Suomi ja unkari rinnakkain. Suomalais-unkarilaisia kontrastiivisia tutkielmia. Turun yliopiston suomen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 38. Toim Alho Alhoniemi, István Nyirko, Heikki Paunonen. Turku: Turun yliopisto, 22–34
- Rasier, Laurent; Hiligsmann, Philippe 2007. Prosodic transfer from L1 to L2. Theoretical and methodological issues. – *Nouveaux cahiers de linguistique française* 28, 41–66.
- Remes, Hannu 1995. Suomen ja viron vertailevaa taivutustypologiaa. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja. Oulu: Oulun yliopisto.
- Remes, Hannu 2004. Kaks aastakümnet kontrastiivseminare. – *Keel ja Kirjandus* 4, 295–300.
- Remes, Hannu 2009. Muodot kontrastissa. Suomen ja viron vertailevaa taivutusmorphologiaa. *Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora* 90. Oulu: Oulun yliopisto.
- Ringbom, Håkan 2007. *Cross-linguistic Similarity in Foreign Language Learning*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Sajavaara, Kari 1977. Contrastive linguistics past and present and a communicative approach. – *Contrastive papers*. Jyväskylä Contrastive Studies 4. Toim Kari Sajavaara, Jaakko Lehtonen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–30.
- Sajavaara, Kari 1987. Second language speech production: Factors affecting fluency. – *Psycholinguistic models of speech production*. Toim Hans W. Dechert, Manfred Raupach, 45–65.
- Sajavaara, Kari 1999a. Toisen kielen oppiminen. – *Kielenoppimisen kysymyksiä*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Toim Kari Sajavaara, Arja Piirainen-Marsh. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 73–102.
- Sajavaara, Kari 1999b. Kontrastiivinen kielentutkimus ja virheanalyysi. – *Kielenoppimisen kysymyksiä*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Toim Kari Sajavaara, Arja Piirainen-Marsh. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 103–128.
- Sajavaara, Kari 2006. Kontrastiivinen analyysi, transfer ja toisen kielen oppiminen. – *Lähivertailuja* 17. Jyväskylä Studies in Humanities 53.

- Annekatriin Kaivapalu, Külvi Pruuli. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–26.
- Siivelt, Keaty 2009. Korpuspohjainen tutkimus vironkielisten suomenoppijoiden sisäpaikallissijojen käytöstä. – Korpusuuringute metodoloogia ja märgendamise probleemid. Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituudi Toimetised 11. Toim Pille Eslon, Katre Õim. Tallinn: TLÜ Kirjastus, 115–135.
- Zeevaert, Ludger 2007. Receptive multilingualism and inter-Scandinavian semicommunication. – Receptive Multilingualism. Toim Jan D. ten Thije, Ludger Zeevaert. Amsterdam: John Benjamins, 103–136.
- Tarviainen, K. 1985. Kielioppia kontrastiivisesti. Suomesta saksaksi. Jyväskylän yliopiston saksan kielen laitoksen julkaisu 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tokowicz, Natasha; MacWhinney, Brian 2005. Implicit and explicit measures of sensitivity to violations in second language grammar. – Studies in Second Language Acquisition 27, 173–204.
- Trofimowich, Pavel; Gatbonton, Elizabeth; Segalowitz, Norman 2008. A dynamic look at L2 phonological learning: Seeking processing explanations for implicational phenomena. – Studies in Second Language Acquisition 29, 407–448.
- Yli-Vakkuri, Valma; Remes, Hannu 1983. Lukijalle. – Suomalais-virolainen virheanalyysiseminaari Summasaarella 18. ja 19. toukokuuta 1983. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu 10. Tampere: Tampereen yliopisto, 3.

A comparison of linguistic structures in second language acquisition research: Estonian and Finnish

This paper deals with the relevance of the comparison of linguistic structures of source and target languages in second language acquisition research, focusing on one of the key issues of the research area: cross-linguistic influence. The paper has two aims: 1) to describe the applications of the comparison of linguistic structures within a unified methodological framework for investigating cross-linguistic influence, and 2) to discuss the advantages and restrictions of different types of comparative data.

The first sections establish the background by providing a brief overview of the history of comparative research and by focusing on the research project *The grammatical comparison of Finnish and Estonian* and on its importance in the history of Estonian and Finnish linguistics. The applications of a comparison of linguistic structures as intralingual contrasts are exemplified by the acquisition of Finnish inflectional morphology by Estonian and Russian learners. The psycholinguistic reality of the comparison of linguistic structures is also discussed, as well as the relationships between the actual, perceived and assumed similarity of Estonian and Finnish.

Keywords: *contrastive linguistics, second language acquisition, cross-linguistic influence, Finnish, Estonian, Russian*